

Козинець О.Г.,  
к.і.н., доцент, зав. кафедри теорії та історії  
держави і права, конституційного права  
Чернігівського національного технологічного університету  
Берднік С.С.,  
студентка I курсу групи КЮ-191  
Юридичного факультету  
Чернігівського національного технологічного університету

## **Правове регулювання земельних відносин у Стародавньому Вавилоні**

Історія Стародавнього Вавилону відноситься до періоду в історії, який умовно називають Стародавній Схід. Це, як правило, країни Близького Сходу (Єгипет, Вавилонська, Ассиро-Вавилонська держава, Хетське царство, Урарту, Фінікія, Палестина, Персія). Інколи до цього списку додають Давню Індію і Давній Китай. Саме тут виникли перші в історії людства держави та склалися найбільш ранні правові системи. Для порівняння: перші держави в Європі з'явилися на 1-1,5 тис. років пізніше, ніж на Близькому Сході чи в Індії.

Географічне розташування, кліматичні умови, традиції тих народів вплинули на державне будівництво в цілому та на правове регулювання земельних відносин, зокрема.

Так, за родового ладу земля, вода, мисливські та рибні угіддя перебували у користуванні усіх членів громади. Перехід до металевих знарядь праці вніс суттєві корективи у способи господарювання. Відтак, було підвищено продуктивність праці і тим самим закладено підґрунтя для виникнення класового суспільства. З появою надлишкового продукту з'явилася майнова нерівність, а з розвитком поділу праці ремесло відокремилось від землеробства і скотарства, налагодились торгівля й обмін. Той клас, який володів багатствами і примушував працювати на себе інших людей, намагався тримати їх у підпорядкуванні.

Земля на території Стародавнього Сходу перебувала у власності держави. Однак, у кожній країні Стародавнього Сходу правове регулювання поземельних відносин мало свої особливості. Зупинимось на характеристиці Стародавнього Вавилону.

Історія Стародавнього Вавилону дуже цікава, це місто з невеличкого поселення, розміщеного на перетині торгівельних шляхів, із часом перетворилось на столицю величезної держави. Найвищого розвитку досягло за часів правління царя Хаммурапі. Відповідно, правове регулювання поземельних відносин здійснювалось за Законами царя Хаммурапі 1775 р. до н.е. в період, який є предметом дослідження.

Але до цього часу Вавилонська держава, а точніше шумеро-аккадська існувала не одне століття. Вона мала своє право і норми, які регулювали поземельні відносини.

Так, у період правління III династії Ура в к. III тис. до н.е. Вавилон перетворився в повністю «одержавлене» суспільство: управління господарством перейшло до держави, були заборонені приватне господарство, ремесло, землеробство, внутрішня і зовнішня торгівля. На державних полях працювали під наглядом наглядачів бригади общинників – гурушів, які отримували за свою працю державний пайок. При Хаммурапі, хоча і зберігався державний контроль над господарством, але значного розвитку отримують елементи приватної власності. Держава не на пряму опановує економікою, як при III династії Ура, а через оренду державної земельної та іншої власності [2, с.88].

Велика частина Законів Хаммурапі присвячена регулюванню земельних відносин. Так, у Законах відсутній інститут приватної власності на землю. [1, с.36]. Це було пов'язано з тим, що для Сходу характерна множинність власницьких прав.

Верховним власником землі був цар, який розподіляв земельний фонд між общинами; особами, які перебували на службі у царя як на світській, т.т. чиновники, так і на військовій; а також надавав храмам.

В центрі особливої уваги та турботі були царсько-храмові землі та землі, що надавались на умовах несення служби.

Царсько-храмові землі становили 30-40% земель, які оброблялись [2, с.88]. З часом ці землі почнуть подрібнювати і надавати за несення служби.

Особливість цих земель полягала в тому, що вони були вилучені з цивільного обігу.

Особливий правовий режим мало майно «ілку», яке надавалось воїнам за службу. Таке майно складалось з землі, саду, будинку, також реманенту для обробки землі. Надавав цар своїм воїнам на умовах їхньої обов'язкової служби. Воїн володів і користувався майном «ілку», але не мав права його продати, обміняти, заповідати, оплачувати ним борги, використати як викуп з полону тощо. Згідно із Законами Хаммурапі, якщо хтось купив поле, сад, дім, волів, овець, подарованих редуму, баїруму (тобто воїну – авт.) царем, то така купівля вважалася недійсною, продане майно повертається назад воїну, а покупець втрачає заплачене за нього срібло (статті 35-37). Також особливість правого регулювання майна «ілку» полягало в тому, що не можна було передавати і обов'язок несення військової служби іншій людині. Якщо воїн це робив, то він втрачав право на користування майном «ілку». Воно переходило до тієї особи, яка несла чужу службу. Дуже ретельно слідкували, щоб ніхто не перекладав свої обов'язки на інших людей.

Також цар надавав землі храмам. Але ці землі переходили у фактичну власність. Храміві землі оброблялися різноманітними категоріями залежного населення, передавалися в оренду, надавалися за службу особам із числа адміністрації, ремісникам, тамкарам (лихварі, кредитори).

Окремою категорією землекористування була общинна земля. Вона перебувала у володінні всього колективу або окремих родин. Це залежало від категорії земель або їх цільового призначення. Так, якщо мова йде про орну землю, то вона перебувала у користуванні окремих родин. Існували спеціальні правила перерозподілу такої землі. А саме, через певний час та притримувались її якості. Основним було те, щоб кожен член громади отримати приблизно однакову за якісними ознаками землю. Люди, які користувались цією землею піклувались не тільки про землю, але й про зрошувальну систему. Крім орної землі були ще луки, ліси, водні ресурси. Цими категоріями земель мали право користуватись всі члени общини, вони належали їм на праві колективної

власності. Вільний общинник був лише користувачем землі, яку отримував від царя, то її не можна було ні продавати, ні обміняти, ні здавати в оренду і т.ін. Однак, як виключення, перелічені операції могли відбуватися лише в межах общини або родинного кола. Якщо особа виходила з общини, то вона втрачала право володіння на землю.

В цілому панувало уявлення, що відчуження ділянки землі вважалося нещастям, а купівля – несправедливістю. Тому передача землі за межу общини, або поза родиною була неможливою [1, с.37].

Окремо, виділимо в регулюванні земельних відносин оренду землі. Інститут оренди був поширеним у Вавилоні і добре врегульованим.

Так, договори оренди були недовготривалими, здебільшого укладались на 1 рік. Якщо земля була необроблена, то термін міг бути 3 роки. Більш тривалою була оренда саду, до 5-ти років.

Укладався договір оренди на умовах орендної плати та належного обробітку землі. Необхідно відзначити справедливість Законів Хаммурапі, які встановлювали, що в разі неотримання врожаю внаслідок стихійного лиха орендар був звільнений від орендної плати. Але, якщо орендар із власного недбальства не виростив врожай, тоді він буде сплачувати орендну плату у такому ж розмірі, як його сусід. (ст.ст 41,42 Законів Хаммурапі).

Отже, право володіння землею у Вавилоні було дуже близьким до права власності, проте предметом вільного і безперешкодного товарообігу вона не стала. Майно «ілку» перебувало під особливим статусом: його надавав цар із власного фонду особам за виконання військової повинності, його заборонялося продавати, купувати, передавати у спадщину. Якщо воїн (редум чи баірум) потрапляв у полон, то впродовж року він не втрачав право на землю за умови повернення до своїх обов'язків. Особливий правовий режим мали храмові та общинні землі. Особливістю правового регулювання земельних відносин на території Стародавнього Вавилону полягало в тому, що не існувало приватної власності на землю. Власність на землю належала де-юре державі, де-факто – правителю.

## **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Крашенинникова Н.А. История права Востока. Курс лекций. М.: Изд. Российского открытого университета. 1994. 172 с.
2. Маймескулов Л.Н., Россихин В.В., Тихоненков Д.А. История государства и права зарубежных стран. Х.: Изд-во «ФИНН», 2010. 928 с.